

OS NAVÍOS DOS PETROGLIFOS DE OIA

Por: Fernando Javier Costas Goberna
Antonio de la Peña Santos

As figuras de navíos son, cando menos polo momento, un motivo iconográfico de carácter verdadeiramente excepcional dentro do repertorio temático do foco galaico de arte rupestre. É por elo que a aparición xunto ao litoral do concello pontevedrés de Oia de dous paneis de gravados con figuras deste tipo -polo tanto, as máis antigas coñecidas ata o de agora no Noroeste da Península Ibérica- converteuse nun dos sucesos arqueolóxicos máis relevantes -e por ende controvertidos- dos anos finais do século XX en Galicia.

Fig.1 – Vista xeral do conxunto rupestre I de Auga dos Cebros.

O COMPLEXO RUPESTRE DE AUGA DOS CEBROS

O conxunto de gravados rupestres que a literatura arqueolóxica coñece co nome de *Auga dos Cebros* aparece á beira do regato Vilar. A proximidade a este curso de auga é tal, que un dos paneis, precisamente o máis coñecido, localízase tan preto da canle pola dereita que se ve afectado con certa regularidade polas cheas propias dunha cunca afectada pola variabilidade estacional.

O Grupo I de Auga dos Cebros

Así se coñece a superficie máis famosa do lugar. Trátase dunha laxe granítica de gran fino da que parece ter sido elixida para ser gravada a parte situada ao nordés, un espazo de 350 x 250 cm aproximadamente. A pedra presenta tamén unha cara significativamente lisa con suave inclinación cara ao sureste, un espazo onde hoxe resulta pouco menos que imposible a identificación de figura algunha, ben por non ter sido usada nunca como panel, ben por ser aquí onde se deixaría sentir con toda intensidade a acción erosiva da corrente fluvial nas cheas.

Nos dous tercios superiores da zona do panel que conserva aínda gravados aparece representado un grupo de cuadrúpedes

que poderíamos describir como unha grea de cérvidos que cruza ao trote o escenario de esquerda á dereita, todos na mesma dirección excepto un. Sobresaen nesta manada tres figuras de considerables dimensións nas que destaca a particularidade de ter sido debuxados os seus voluminosos corpos rebaixando a superficie da laxe nunha especie de baixorrelevo. Presentan todas elas, como características iconográficas máis relevantes, un pescozo alongado e pares de extremidades moi finas dispostas en arco, un recurso destinado se cadra a simular o galope e a gañar en dinamismo; sobre as cabezas, pequenos trazos a modo de corna, nun caso -dubidoso- provista de candís. Todas estas características poden verse tamén nas figuras máis pequenas, anque non chegan a destacar tanto polo reducido do seu tamaño.

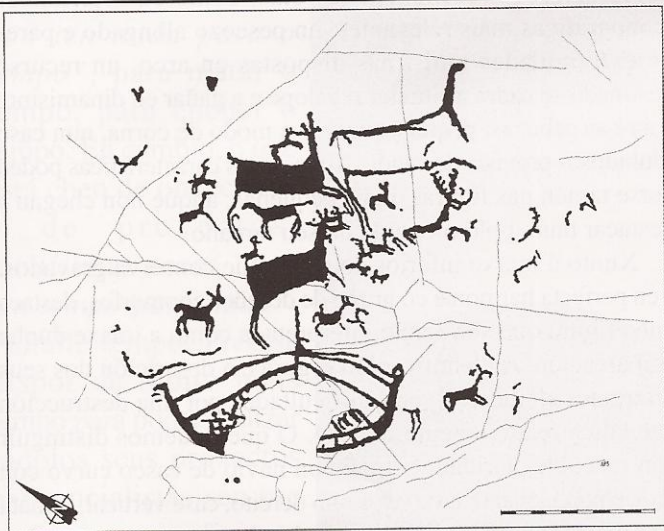
Xunto á marxe inferior do panel que conserva gravados, e en perfecta harmonía co grupo de deseños zoomorfos, destaca unha figura que vén sendo interpretada como a imaxe dunha embarcación. A identificación segura e a descrición dos seus diferentes elementos vense dificultados por una destrución vandálica relativamente recente. O que podemos distinguir con razoable claridade semella un navío de casco curvo con proa e popa levantadas; o extremo dereito, case vertical, remata nun pequeno círculo irregular; pola súa parte, o oposto, algo menos pronunciado, remata nun pequeno saínte. De non seren efecto erosivo de carácter natural, a proa e a popa do navío foron gravadas nun plano rebaixado semellante ao dos zoomorfos. Malia a destrución da maior parte da zona correspondente ao corpo do casco, a parte conservada presenta dúas liñas verticais paralelas que a compartimentan en seccións a xeito de métopas.

Fig.2 – Detalle da figura de navío de Auga dos Cebros I.

O mastro elévase, vertical, cara á liña ventral dun dos grandes cuadrúpedes, superando a zona de intersección dos cabos superiores. Vese con claridade que non se alza no centro exacto do casco senón levemente desprazado cara un dos extremos. De aceptar que este detalle foi plasmado de xeito intencionado, a cousa ten o seu aquel polas consecuencias que a posición do mastro conleva tanto á hora de fixar a cronoloxía da representación como á de identificar cunha certa marxe de seguridade o tipo e filiación do navío que serviu de modelo. Por fin, o aparello complétase con, polo menos, cinco cabos que dende proa e popa chegan ate o mastro.

Fig.3 – Calco dos gravados rupestres do petroglifo I de *Auga dos Cebros*.

Sobre a liña de cuberta, na escasa zona que non foi afectada pola destrución e que queda visible, uns trazos inconexos de aspecto irregular. Algún parece relacionado coa arboradura do navío, en tanto que outros se cadra puideran ser un intento por plasmar aos tripulantes ou algún elemento estrutural do navío -plataforma, casetón, etc-.

Neste punto convén deixar claro un aspecto crucial: todas as figuras do panel, sexan cérvidos, sexa a embarcación, presentan sucus trazados con idéntica técnica e cun semellante grao de erosión. Nada hai, polo tanto, que permita sospeitar posibles diacronías entre as diferentes figuras do conxunto; pola contra: todo induce a pensar que estamos diante dunha representación “pechada”.

O COMPLEXO RUPESTRE DE O VIVEIRO

A pouca distancia ao nordés de *Auga dos Cebros*, subindo entre o regato e o muro dunha finca, chegamos a unha zona coñecida como *O Viveiro*. Nela, malia os evidentes sinais de cantería que certifican a forte actividade extractora mantida ate hai poucos anos, aínda poden observarse diversos gravados repartidos en torno ao antigo camiño laxeadado que ascendía dende o barrio de Vilar.

O Grupo VI de O Viveiro

Usando como soporte a superficie horizontal -150 x 80 cm- dunha laxe granítica que sobresaia aproximadamente 50 cm do chan e que ten todo o aspecto de seren o residuo dunha antiga explotación de pedra, o grupo sexto deste complexo rupestre ofrece unha figura de aspecto triangular na que pode recoñecerse un navío a pesar do seu mal estado de conservación.

Sería unha embarcación de casco curvo, de mastro alto con polo menos dous cabos de popa cara ao mastro e outros dous dende a proa. A suposta liña de quilla aparece en mal estado, sen podermos definir con claridade o seu punto de chegada á proa e popa. O casco presenta a mesma problemática, aunque se detectan indicios dunha compartimentación similar á apuntada no caso anterior.

AS EMBARCACIÓNS DE AUGA DOS CEBROS E O VIVEIRO E AS RELACIÓNS ATLÁNTICAS

Os petroglifos de *Auga dos Cebros* e *O Viveiro*, con senllas representacións de navíos de tipoloxía que, cos datos dispoñibles, non queda máis remedio que supoñer mediterránea, e cunha antigüidade para a que non se ven motivos de peso que permitisen alonxala da que se manexa para o desenrolo global do ciclo rupestre galaico -é dicir: desde cando menos da metade do III milenio aC aos séculos medios do II-, non poden ser analizados sen lembrarmos o espiñoso tema das relacións atlánticas mantidas polas comunidades galaicas

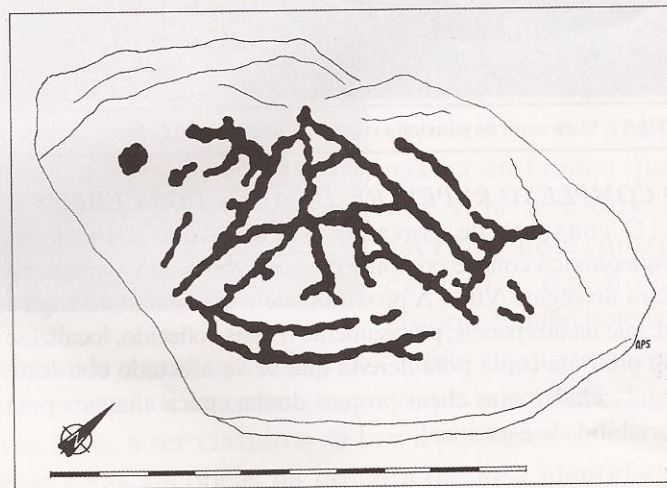

Fig.4 – Calco do navío gravado no conxunto VI de *O Viveiro*.

durante a Prehistoria Recente, e máis en concreto sen falarmos das dirixidas cara ao fondo do Mediterráneo

Os contactos co Mediterráneo

Aínda que non exista unha total unanimidade, a maior parte dos investigadores da arte rupestre galaica manifestan que contamos con evidencias máis que sobradas para defender como hipótese altamente probable que, cando se produce o arranque deste ciclo rupestre durante a primeira metade do III

Milenio aC, o territorio galaico estaba inmerso de cheo nos últimos momentos da fase de máximo esplendor do fenómeno megalítico. Por entón, ou polo menos dende poucos séculos antes, comezaran a circular entre as elites locais instrumentos de cobre e os primeiros adornos de ouro e de prata, e as comunidades campesiñas megalíticas empezaban a experimentar no seu seo os efectos dun proceso de transición cara a modelos máis complexos de organización social. A consolidación da complexidade social por estas fechas queda avalada pola existencia de claros indicios de intensificación agrícola; a elo hai que sumar as transformacións nos costumes funerarios que se aprecian nos momentos que comentamos, cando parece que se estaba producindo un certo abandono do arcaico ritual de carácter colectivo en beneficio de inhumacións individuais con ofrendas aparentemente moito máis ricas cas tradicionais e nas que adoita estar presente o metal; incluso, recentes investigacións da arte rupestre insisten na súa condición de elemento lexitimador da nova realidade social. Xa que logo, ao longo do III Milenio aC, coma no resto da fachada atlántica europea, as comunidades galaicas estaban inmersas nun proceso de crecemento económico e social.

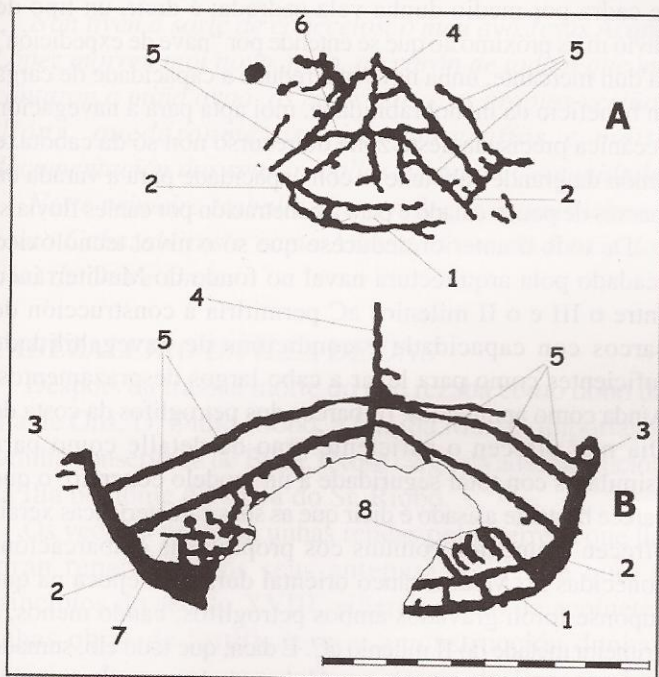

Fig.5 - Comparación entre as embarcacións dos petroglifos de *O Viveiro* VI -arriba- e *Auga dos Cebros* I -abaixo-: 1, casco; 2, proa/popa.; 3, roda/codaste; 4, mastro; 5, cabos; 6, percha?; 7, casetón/plataforma?; 8, tripulantes?

É neste ambiente de cambio no que se irá xeralizando a circulación de elementos metálicos para o consumo e ostentación das elites emerxentes, unhas elites que, non podía ser menos, serviríanse deles para manifestar e reafirmar o seu poder. As claras afinidades formais e técnicas que amosan estes bens de prestixio na fachada atlántica, en especial nas diferentes "fisterras" -Bretaña, Illas Británicas e Galicia, en liñas xerais-, sumadas aos indicios que apuntan á presenza dun nivel de desenrolo socioeconómico en certo modo semellante -entre eles o mal estudado das afinidades que se detectan na arte rupestre dos países atlánticos-, parecen dar a entender a continuación de contactos regulares entre as comunidades; por poñer dous exemplos concretos, pénsase que durante esta fase ouros galaicos abastecían mercados bretóns e británicos, ao tempo que nestes mesmos puntos se detectan os primeiros indicios da máis antiga metalurxia do bronce. Todo elo fala de contactos relativamente frecuentes entre as tres áreas atlánticas mencionadas; uns contactos nos que se produciría non só o intercambio de bens de prestixio exclusivos para o consumo das elites senón con probabilidade o doutras variadas mercadorías máis difíciles de identificar no rexistro arqueolóxico; todo elo, sen dúbidas, acompañado de información de amplo espectro, entre ela a de coñecemento tecnolóxico.

E mesmo pola posición xeográfica das tres zonas en cuestión, o máis razoable é supor que os contactos se levarían a cabo por vía marítima. Naturalmente, pensar en navegación -e, cando menos por zonas, navegación de altura- no Atlántico durante o III Milenio e comezos do II é algo así coma se asomar a un abismo á vista da parca información dispoñible, pero non se nos ocorre outra explicación. Deixando esto ben sentado, a pregunta é obvia: ¿Tiñan por aquel entón as comunidades atlánticas tecnoloxía marítima axeitada para manter por eles mesmos os contactos?. A resposta, polo momento e mentres a información sexa a que é, é que non, de modo que non queda outra alternativa que pensar en navegantes de filiación mediterránea como intermediarios principais nestes incipientes contactos atlánticos dos primeiros tempos da Metalurxia.

As probas materiais destas máis que probables relacións entre o Atlántico e o Mediterráneo comezan a vislumbrarse día tras día. Aos navíos gravados nos petroglifos de *Auga dos Cebros* e *O Viveiro* temos que sumar o achado en augas do río Ulla fronte a Catoira dun puñal de tipo "lycio". Anque escasos polo momento, son indicios racionais que permiten abrir unha

OGANDO, S.L.

AUDIO - VIDEO

SERVICIO TÉCNICO

VÍA DIGITAL

Telefónica
MoviStar

Dr. Touriño, 8 - Teléf. 986 883 957 - Fax 986 884 271 - 36900 MARIN

liña de investigación sobre as posibles responsabilidades de navegantes de filiación mediterránea nos contactos e no desenvolro socioeconómico das comunidades atlánticas dos primeiros tempos da Metalurxia, algo ao que podería contribuír a frecuente aparición deses fondeos líticos trapezoidais con dous orificios que se documentan en puntos das Rías Baixas e que, pendentes de estudio, parecen manifestar afinidades co fondo do Mediterráneo na Idade do Bronce. Xunto a elo, a presenza de deseños de labirintos de modelo cretense no repertorio figurativo dos gravados rupestres galaicos vén a sumarse ao resto de indicios racionais duns contactos Atlántico-Mediterráneo durante a transición III-II Milenios aC que terán exercido certa influencia sobre o desenvolvemento

Todo elo sumado ao detalle sintomático que supón observar cómo, xunto ao tema en si -o modelo de embarcación sen máis-, se incorporan uns conceptos iconográficos precisos, -a forma na que se plasma o tema- que nos fan dirixir a mirada a Oriente: non é só que se debuxa un navío de tipoloxía mediterránea; é que a forma na que se leva ao panel é, no que sabemos, tamén mediterránea, o que abre grandes perspectivas.

A tipoloxía das naves de Oia

Podemos dicir que estamos diante das imaxes de perfil de dúas embarcacións que presentan similares características estruturais: casco curvo con notables prolongacións de proa e popa, e un aparello do que identificamos senllos mastros con, polo menos, cinco cabos en cada un deles, o que nos permite confirmar que se trata de dous navíos que podían utilizar a forza do vento para se desprazar.

Falando sempre en liñas xerais, á vista das proporcións nas representacións, e malia que non sabemos nen saberemos nunca cál era nelas o alcance da obra viva da obra morta, todo fai supoñer que estamos diante dun tipo de embarcación de madeira que pode desprazarse aproveitando a forza do vento, se cadra por medio dunha vela cadrada; é dicir, un tipo de navío máis próximo ao que se entende por "nave de expedición" ca dun mercante, unha nave que reduce a capacidade de carga en beneficio da manobrabilidade, moi apta para a navegación oceánica precisada nesta zona do recurso non só da cabotaxe senón da grande cabotaxe, e con capacidade para a varada en marxes de pouco calado e para a penetración por canles fluviais.

De todo o anterior dedúcese que só o nivel tecnolóxico acadado pola arquitectura naval no fondo do Mediterráneo entre o III e o II milenios aC permitiría a construción de barcos con capacidade e condicións de navegabilidade suficientes como para levar a cabo largos desprazamentos. Aínda como apuntamos, os barcos dos petroglifos da costa de Oia non ofrecen o suficiente grao de detalle como para asimilalos con total seguridade a un modelo concreto, o que parece bastante asinado é dicir que as súas características xerais ofrecen elementos comúns cos propios das embarcacións coñecidas no Mediterráneo oriental durante a época na que suponse foron gravados ambos petroglifos: cando menos, a primeira metade do II milenio aC. É dicir, que todo elo, sumado ás crecentes evidencias arqueolóxicas, induce a que tomemos en consideración a moi posible presenza de navegantes mediterráneos nas costas atlánticas da Península Ibérica cando menos dende esas mesmas.

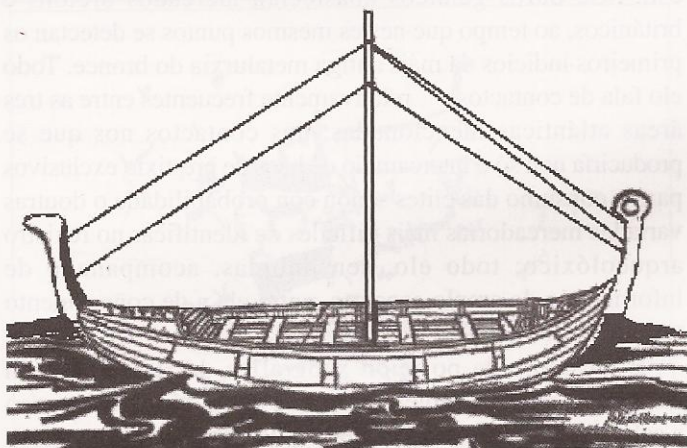

Fig.6 – Reconstrucción hipotética da embarcación gravada en Auga dos Cebros I.

socioeconómico das comunidades galaicas e que, trala "Idade Escura" dos séculos centrais do II Milenio, se intensificarán durante a fase de plenitude da Idade do Bronce, cando pasarán a ser un dos motores desa intensificación económica que permitirá en última instancia o asentamento das comunidades campesiñas galaicas da transición Bronce-Ferro e a xestación do fenómeno castrexo.

É dicir, que a incorporación dos deseños de navíos ao repertorio temático rupestre galaico, por máis que un elemental sentido da prudencia nos mova a establecela nos últimos momentos do desenvolro do ciclo, durante a primeira metade do II milenio aC, non faría outra cousa que se engadir ao elenco de evidencias duns contactos Atlántico-Mediterráneo que, admitidos con pouca discusión para o último milenio aC, estes achados e os restantes datos derivados da máis recente investigación arqueolóxica moven a adiantar uns cantos séculos.

SUBVENCIONADO POLA:

XUNTA DE GALICIA

PRESIDENCIA

Secretaría Xeral de Política Lingüística